

SLOVENSKÝ FILM V LOCKDOWNE

Text: Martin Palúch

Reštriktívne epidemiologické opatrenia vo forme obmedzení spoločenského a kultúrneho života začali na Slovensku plynúť hneď po výskyte prvých prípadov nákazy v priebehu marca roku 2020. Ich zavedenie tvrdo dolahlo na všetky oblasti – vrátane filmového školstva, filmovej výroby, priemyslu i kultúry vo všeobecnosti. Negatívne ovplyvnilo celý reťazec filmového podnikania a verejnej prezentácie filmov, počnúc vývojom nových projektov až po tie realizované alebo vo fáze postprodukcie vrátane marketingových stratégií a distribučných plánov. Osobitne zasiahli najmä prevádzkovateľov kín, ktorí svoje kinosály museli zatvoriť takpovediac zo dňa na deň. A napokon radosť nemali ani organizátori pravidelných filmových festivalov a prehliadok, ktorí museli rušiť alebo presúvať dátumy zaužívaných termínov. Všetky tieto procesy tvrdo doplatili na chaotické predkladanie zákazov a obmedzení. Čas sa zastavil a aké také prispôsobenie sa danej situácii sa v rámci možností rozbíhalo len pozvoľna.

Po odznení prvej vlny v roku 2020 a druhej v roku 2021 sa v jesenných, zimných a jarných obdobiach situácia opäť začala zhoršovať. Nádej na trvalejšiu pozitívnu zmenu prišla až s odznením jarných mesiacov v roku 2022, keď po viacfázovom a masívnom očkovaní nastal pozvoľný ústup ochorenia. Opäť sa naplno rozbehli všetky dočasne zablokované aktivity, filmovú výrobu a priemysel nevynímajúc. Dozrel čas na bilancovanie údajov a vynútených zmien, no aj na vyčíslenie strát.

Čo sa vlastne za posledných dvadsaťštyri mesiacov udialo a aké následky postihli filmový trh na Slovensku? Na tieto otázky čiastočne odpovedá prehľadne spracovaná a aktuálne zverejnená ucelená suma štatistických údajov, ktorá vyšla pod názvom Správa o stave slovenskej audiovizie v roku 2021. Poskytuje kompletný obraz a prináša porovnanie kľúčových ukazovateľov za roky 2020 a 2021 z hľadiska výšky dotácií, výroby filmov, vývoja tržieb, prevádzky kín i organizovania festivalov a v koncentrovanej forme dokumentuje dopady pandémie na slovenský film a filmový priemysel na Slovensku.

V priebehu roka 2021 sa u nás celkovo vyrobilo štrnásť hraných celovečerných filmov – z toho jeden 100 % slovenský, dva majoritné, jedna paritná (pol na pol SR/ČR) a desať minoritných koprodukcí. Celovečerných dokumentárnych filmov vzniklo dohromady desať – z toho tri slovenské, štyri majoritné a tri minoritné. Okrem nich sa objavili aj dva celovečerné animované filmy pre kiná s minoritnou slovenskou účasťou. Všetkých vyrobených celovečerných filmov bolo spolu dvadsaťšesť.

Zaujímavo vyznieva ukazovateľ o počte premietacích dní. Pred pandemiou, ešte v priebehu roku 2019 museli byť kiná celkovo zatvorené nula dní. V prvom roku epidémie, v roku 2020 to bolo už 116 dní a v druhom, teda v roku 2021, až takmer pol

roka, čiže celých 173 dní. Je potrebné dodať, že aj po uvoľnení niektorých opatrení v niekoľkých okresoch bola kapacita kín naďalej obmedzovaná počtom povolených miest na sedenie či rozstupmi medzi divákmi. Niektoré viacsálové kiná a najmä multiplexy však ani v tomto čase mierneho uvoľnenia nepremietali vôbec, pretože naďalej platil zákaz predaja občerstvenia v ich prevádzkach. Najväčšie americké spoločnosti zároveň pozastavili dlhodobu plánovanú premiéry svojich blockbustrov z dôvodu vyhnutia sa komerčným rizikám a v očakávaní priaznivejších podmienok pre kinodistribúciu v celosvetovom meradle.

Všetky spomenuté javy sa, samozrejme, negatívne odrazili na celkovej návštevnosti premietaných titulov, a to vrátane filmov slovenských uvedených v našich kinách. Kým v roku 2019 prišlo na slovenské filmy 1 075 129 divákov, v roku 2020 ich celkový počet klesol na 775 487 a v roku 2021 sa doslova prepadol na mizivých 201 629.

Vyjadrené v hrubých tržbách za návštevnosť slovenských filmov – tie sa z necelých 6 000 000 v roku 2019 za 24 mesiacov scvrkli na necelý 1 160 000 v roku 2021. Nastávali aj absurdné situácie, keď sa napríklad v jeden deň odohrala distribučná premiéra nového slovenského filmu a na druhý sa nariadením vlády plošne zavreli všetky kiná na Slovensku. Niektoré tituly tak museli absolvovať obnovené premiéry vrátane reštartovania kampaní a zdvojení investícií do propagácie jedného a toho istého titulu zo strany distribučnej spoločnosti.

Celková návštevnosť na všetky distribuované filmy sa tiež historicky prepadla: „V roku 2021 prišlo do slovenských kín na všetky premietané filmy 2 037 942 návštevníkov, teda o 13,82 % menej než v roku 2020. Ba dokonca najmenej divákov od roku 1993. Celkové hrubé tržby klesli medziročne o 11,56 % na 12 351 764 eur. Zatiaľ čo v roku 2020 patrilo Slovensko ku krajinám, v ktorých bol pokles návštevnosti menší ako európsky priemer, v roku 2021 malo Slovensko po Estónsku a Holandsku tretí najväčší medziročný pokles celkovej návštevnosti v kinách.“

Ruka v ruku s týmto vývojom medziročne klesal aj počet filmových predstavení slovenských filmov v našich kinách. Kým v roku 2019 ich bolo spolu 26 471, v roku 2020 už len 17 086 a v nasledujúcom roku, v roku 2021 klesol ich počet dokonca ešte o skoro presnú polovicu na výsledných 9 622 premietaní za jeden kalendárny rok.

Neštandardná situácia si vyžadovala adekvátnu reakciu v podobe zavedenia inovatívnych riešení a kampaní. Niektoré distribučné spoločnosti sa preto v období zatvorených kín rozhodli spustiť alternatívne VoD streamovacie služby v podobe virtuálnych kinosál, aby na jednej strane nestratili kontakt s divákmi, no na druhej i aspoň čiastočne zasanovali katastrofálne prepady tržieb. Našli by sme medzi nimi spoločnosti, ktoré sa distri-

bučne orientujú prevažne na nekomerčné publikum, akými sú Asociácia slovenských filmových klubov, Film Europe či spoločnosť Filmtopia.

Zatiaľ čo počet slovenských premiér majoritných filmov v kinách od roku 2010 pravidelne narastal – v roku 2010 boli len štyri (všetkých premiér vrátane minoritných bolo 9) a v roku 2019 ich už bolo až dvadsaťštyri (všetkých premiér vrátane minoritných bolo 43) – v roku 2020 ich počet klesol na jedenásť (všetkých premiér vrátane minoritných bolo 20), hoci v roku 2021 už opäť mierne stúpol na šesťnásť (všetkých premiér vrátane minoritných bolo 30, pričom išlo aj o obnovené premiéry starších alebo už pred tým premiérovanych titulov).

„Všetky slovenské filmy vrátane minoritných koprodukcii si v roku 2021 pozrelo v kine 201 629 divákov (v roku 2020 to bolo 775 487 a rok predtým 1 075 129 divákov). Záujem divákov o domácu tvorbu tak medziročne klesol o 74,0 %.“

Na vzniknutú situáciu relatívne promptne reagoval štátom zriadený Audiovizuálny fond, ktorý sa snažil maximalizovať cieľenú podporu vo viacerých oblastiach. Napríklad v prípade poskytovania väčšieho množstva tvorivých štipendií na nové projekty, ako aj pri zavádzaní špeciálnych finančných dotácií určených na podporu prevádzkovateľov kín a distribučných spoločností.

Rovnako neslávne pandémie postihla aj organizátorov väčších i menších slovenských filmových festivalov a prehliadok. Podobne ako i v iných európskych krajinách naprieč kontinen-

tom. Pravidelne dochádzalo k rušeniu už pripravených edícií (napríklad Art Film Festu Košice či MFFK Febiofestu) alebo k ich skracovaniu na udržateľné minimum, prípadne sa v danom roku program úplne presunul do online priestoru.

Pre filmové štáby síce platili výnimky a mohli za prísnych hygienických podmienok nakrúcať, museli sa však prispôbovať platným obmedzeniam a neustále testovať svojich členov pod hrozbou rizika, že v prípade pozitívneho výsledku v štábe automaticky dochádza k prerušeniu nakrúcania, čo, samozrejme, predražovalo a spomaľovalo celý výrobný proces.

Neželaná neistota vládla v akomkoľvek plánovaní a nastavovaní stratégií. Niektorí producenti a distribútori síce rozbehli premiérové kampane nových titulov, ale vďaka dynamicky sa meniacej epidemiologickej situácii a permanentnému zatváraní kín podľa miery nákazy v okresoch, ako aj v celom štáte, museli nakoniec uvedenie filmu odložiť, investované prostriedky oželiť a kampaň zopakovať znovu, tentoraz v inom a prijateľnejšom období.

Z týchto dôvodov dochádzalo k presúvaniu hotových projektov a ich premiér na príhodnejší čas, čiže k odďaľovaniu prvých uvedení. Tento stav narúšali dohody s vysielateľom. Napríklad v prípade RTVS, ktorá na základe zmluvy so štátom a bez ohľadu na situáciu postupovala v zmysle platných dohôd a film sa tak musel najprv odvysielať v televízii a až následne v kine, čo obracalo na ruby bežné štandardy v postupnosti uvádzania ambiciózných filmových titulov na verejnosti. Za bežných okolností sa totiž ráta s prvým

uvedením titulu na zahraničnom filmovom festivale, potom na domácom, následne v domácej kinodistribúcii a až potom na televíznej obrazovke. Distribúcia nakoniec pokračuje v ponuke VoD streamovanej služby alebo sa titul ďalej šíri prostredníctvom DVD nosičov. Vďaka pandémie však boli aj tieto nepísané štandard v niektorých zriedkavých prípadoch narušené.

SLOVENSKÝ LOCKDOWN VO FILME

Pokiaľ by sme u nás hľadali filmára, ktorý by sa autorsky zhostil témy pandémie v slovenských reáliách a systematicky zachytil jej pozitívne i negatívne dopady v priebehu rokov 2020 až 2022, našli by sme len jediného. Bol by ním Peter Pavlík – debutujúci režisér, inak profesijne filmový strihač a zamestnanec komerčnej televízie. Bez oficiálnej podpory štátneho Audiovizuálneho fondu a v amatérskych podmienkach pristúpil k nakrúteniu až dvoch celovečerných titulov, ktoré cielene reflektujú priebeh pandémie Covid 19 na Slovensku. Prvým v tomto smere bol celovečerný dokumentárny film s názvom *7 829 km od Wu-Chanu* z roku 2021 a druhým čierna celovečerná hraná satyra *OUCA – (NE)SKUTOČNÍ PRÍBECH* z roku 2022. Pre obidva pritom platí, že vo filmografii režiséra ide o autorské debuty.

Ústredná téma dokumentu *7 829 km od Wu-Chanu* je dopad covidovej pandémie na obyvateľov dvadsaťtisícového mestečka Rimavská Sobota, ktoré podľa titulu vo filme reprezentuje centrum Malohontu, okres s najväčšou nezamestnanosťou vzdialený 7 829 km od Wu-Chan. Wu-Chan z názvu filmu je neslávne známe čínske mesto, kde sa v decembri roku 2019 po prvý krát objavil koronavírus a následne sa rozšíril do celého sveta v podobe smrtiacej globálnej vírusovej infekcie.

Pavlík tento fenomén skúma v chronologickom slede a analyzuje dopady infekcie na slovenské malomesto Rimavská Sobota, v ktorom vyrastal, momentálne pôsobí a žije. Na Slovensku bol prvý pozitívny prípad zaznamenaný už začiatkom marca roku 2020. Potom si už krajina zažila vlastnú kalváriu súžitia obyvateľstva s vírusom. Zábery dokumentujúce boj s neviditeľným nepriateľom v inak pokojnom meste Pavlík často kombinuje s mediálnym obrazom pandémie v domácich médiách. Na rozptýlenie pochmúrnej atmosféry si vyberá aj ukážky pochádzajúce zo zahraničných sociálnych sietí, aby podčiarkol kreativitu obyvateľov nedobrovoľne odsúdených na domáce väzenie počas štátnymi nariadenými celoplošnými lockdownov. Prechod do virtuálnej reality médií a ponor do digitálneho bezkontaktného sveta sa stal neoddeliteľnou súčasťou života v lockdowne. Zasiahol všetky oblasti života vrátane vzťahov. Pracovných, rodinných, školstvo, kultúru a spoločnosť. Rozprávanie dokumentu stojí formálne na rešpektovaní dištančného

odstupu a na kontraste mediálnej sféry a individuálnych rozhovorov s jednotlivcami o tom, ako prežívali pandémiu. Volné komentovanie vybratých tém trefne dokumentuje, ako sa im zmenil život a najmä medziľudské vzťahy – v rodinách, v spoločnosti či v práci. Optiku vnímania reality spoza mreží domáceho väzenia dopĺňajú ukážky prevzaté z médií a sociálnych sietí. S nárastom obmedzení vzrástá aj beznádej, silnie odpor a mohutnie protiofenzíva za nedodržiavanie pravidiel. Zo strany politikov i občanov, najmä tých, pre ktorých sa živnou pôdou stalo vytvárať a šíriť hoaxy a konšpiračné teórie.

Rovnako ako inde na svete, ani na Slovensku to nebolo inak. Postupom času nákaza v niekoľkých etapách eskalovala, až sme sa z optimistických premiantov po prvej vlne stali na Slovensku štatisticky lídrami v počte úmrtí na 100 000 obyvateľov na svete. Túto zápornú bilanciu sme dosiahli do roka, a síce v marci roku 2021, teda 365 dní po objavení sa prvého prípadu. Počet dní v roku zároveň rámcuje sledované obdobie vo filme, pričom u nás za ten čas celkový počet úmrtí na Covid 19 presiahol množstvo obyvateľov Rimavskej Soboty, kde sa dej filmu primárne odohráva.

Pavlík priebeh pandémie zachytával permanentne počas jedného roka, aby zdokumentoval všetky nové sprievodné znaky, ktoré sa počas intenzívneho boja s nákazou objavovali. Najprv rúška a plošná dezinfekcia, potom ochranné odevy a karantény, a napokon celoplošné lockdowny a masová vakcinácia. Rovnako rýchlo rástla nespokojnosť v kontraste so solidaritou so zdravotníkmi, zúfalstvo v kontraste s nádejou, smrť v kontraste s prekonaním ochorenia, a napokon aj boj vedy s všadeprítomnými dávkami hoaxov. Pavlík presvedčivo kombinuje túto zmeň názorov neraz ústiacich do protestov. Dá sa mu pretlmočiť protirečivú sieť argumentov, ktorá v lokálnej mierke analogicky odráža všeobecnú situáciu nie len v ostatných mestách na Slovensku, ale aj inde vo svete.

Sústredené zmapovanie prejavov pandémie v konkrétnej, i keď na pohľad bezvýznamnej lokalite cez rozhovory s jej obyvateľmi bolo funkčné rozhodnutie. Výsledná mozaika životných situácií ľudí, ktorí čelia pandémie, totiž verne odzrkadľuje prežívanie bežných občanov v rámci celého Slovenska.

Pri členení hystérie okolo koronavírusu na 365 dní môžeme v dostatočne širokom zábere sledovať všetky podstatné okamihy a prejavy súžitia obyvateľov s neviditeľným vírusom po slovensky. Pavlík si s výnimkou vlastných záberov pri členení výpovede vypomáha kombináciou rôznych spravodajských materiálov. Čerpá z celoštátneho spravodajstva televízií, ktoré prezentujú vyjadrenia politikov, predstaviteľov samospráv a reprezentantov regiónu, no aj z materiálov pochádzajúcich z regionálnych zdrojov, akým je napríklad TV Rimava. Vzorka vypovedajú-

cich z mesta profesijne, vekovo i sociálne zastupuje pomyselné širšie spektrum slovenskej spoločnosti – učiteľka, novinárka, spisovateľ, dôchodcovia, pracovník nemocnice, Róm, študent základnej školy, speváčka, emigrantka do USA pochádzajúca z Rimavskej Soboty, stredoškôlačka, duchovný, osvetová pracovníčka, radový občan a podobne. Cez nich sa mu darí presvedčivo pretlmočiť konkrétny sumár pocitov, túžob, strát, ilúzií i dezilúzií, ktoré dokresľujú efekty pandémie a jej dopad na jednotlivca z rôznych spoločenských a sociálnych vrstiev. Mozaika tak ucelene znázorňuje všetky podstatné odtiene súžitia s nálezom najmä počas vynútených lockdownov, izolácií, dištančných kontaktov medzi rodinnými príslušníkmi či počas výučby a práce z domu. Medzi sprievodné javy patrili zákazy návštev a zhromažďovania sa, zatváranie prevádzok, vypnutie kultúry a športu, krach podnikov a boj s ochorením v prostredí domova – neraz s fatálnym koncom.

Medzi najnegatívnejšie sprievodné javy pandémie môžeme zaradiť množstvo hoaxov a konšpirácií, ktoré sa ruka v ruku s rastom reštriktívnych opatrení v početných množstvách vynorili a doslova zaplavili sociálne siete a internet. Samozvaní odborníci a anonymní popierači, pochybovači, odporcovia očkovania, konšpirátori protestujúci za ľudské práva i bojovníci za slobodu prejavu plní nenávisť. V tomto kontexte však Pavlík nenachádza vhodného respondenta, ale na dokreslenie tejto šedej zóny využíva najmä niekoľko vystúpení slovenských politikov alebo zverejňuje najbizarnejšie hoaxy pre-

braté z internetu vo forme deliacich medzititulkov.

Treba tiež uznať, že sa Pavlík snažil pracovať s motívmi dramaticky a členiť dej dramaturgicky tak, aby dokument obsahoval formálne pauzy, emotívne presahy a pointovanie bez páťosu. Vidieť to už na otváracích záberoch plných ľudí a nakrútených pred pandemiou bez akéhokoľvek komentára, ktoré ostro kontrastujú s vyprázdnenými ulicami typickými pre lockdown. Prejav prezidentky invenčne prestrihá s tvármi respondentov, ktorých vo filme spovedá, čo formálne vyvoláva efekt načúvania občanov mediálnym vyjadreniam z úst politikov alebo hygienikov z izolovaného priestoru domova.

Takže hymna na pandémiu v Rimavskej Sobotě v dobrom slova zmysle našla v Petrovi Pavlíkovi svojho filmového kronikára.

SLOVENSKÝ KONŠPIRÁTOR VO FILMOVOM LOCKDOWNE

Čierna celovečerná hraná satira OUCA – (NE)SKUTOČNÍ PRÍBECH (2022) vznikla opäť samovoľne, len z popudu jej tvorcu Petra Pavlíka. Hraný debut možno vnímať ako malý ambiciózny a recesistický počin autora, ktorý po filme 7 829 km od Wu-Chanu nepovažoval tému pandémie po slovensky za uzavretú. Na to, aby trenejšie a priamejšie poukázal na niektoré špecifické aspekty pandémie na Slovensku, si zvolil cestu satirickej hyperboly. Nezabúdajme, že film vznikol v čase prísneho lockdownu, takže prijateľ-

ným tvorivým východiskom bolo celý film nakrútiť nízkorozpočtovo, len na mobilný telefón (a dron). Do hlavnej úlohy obsadil autor filmu sám seba a do deja zapojil ďalšie dve postavy z najbližšieho okolia – partnerku a jej školopovinnú dcéru.

Výsledkom je tragikomická čierna komédia s autorsky karikovaným profilom hlavnej postavy znázorňujúcej typického, hyperbolizovane naivného jednotlivca, ktorý sa vyvinul najmä vďaka pandémie. Je ním typický slovenský konšpirátor – nezamestnaný a v strednom veku –, Ľuboš (podľa Ľ. Blahu, mediálne známeho ľavicového politika). Výkon hlavnej postavy po hereckej stránke pôsobí amatérsky a obrazové stvárnenie vykazuje rovnaké črty. Ale vzhľadom na fakt, že konšpirátor Ľuboš nakrúca vo filme sám seba, aby zdokumentoval svoj odhodlaný boj proti sprisahaniu Billa Gatesa a ním rozšírenej choroby Covid 19, no aj zachytil svoj aktívny zápas za slobodu jednotlivca a jeho ľudské práva, môžeme formálne nedostatky dať bokom a vnímať ich ako autorský tvorivý zámer.

Ľuboš ako typický nezamestnaný konšpirátor hltá hoaxy na internete a počas celoplošného lockdownu je zavretý v byte svojej pracujúcej sestry, ktorá ako žena samoživiteľka vychováva školopovinnú dcéru. Dej filmu sa odohráva tesne pred Vianocami, v decembri roku 2021 v Rimavskej Sobote, a teda počas platnosti prísnych obmedzení pohybu a kontaktu s okolím, keď Ľubošov pokoj rozrušuje najmä snaha štátu zaviesť povinné očkovanie obyvateľstva pod zámienkou návratu do normálneho života. Takého, aký existoval pred pandemiou.

Pavlík v takto ohraničenom priestore prekladá scénické výstupy titulkami zostavenými z rôznych hoaxov, ktoré sa bežne nachádzajú na internete a sú vyjadrením viery niektorých ľudí, že je pandémia sprisahanie, ako napríklad, že ide o cieľené a systémové čipovanie a v konečnom dôsledku tak i o plánované a organizované vyhladenie ľudstva. Tejto logike sa podriaďuje aj konanie fiktívnej postavy. Snaží sa všemožne bojovať proti systému, získať falošné potvrdenie o očkovaní, vymeniť si krv a podobne.

Ľuboš postupne volí rôzne formy protestu i odboja. Odmietá nosiť rúško, vynadá prevádzkarovi v obchode, slovné zaútočí na zdravotníkov vracajúcich sa z práce, snaží sa nakaziť, aby dokázal, že choroba neexistuje. V tomto boji je v Rimavskej Sobote sám, sprevádza ho len jeho verný spoločník – pes Sputnik – pomenovaný podľa ruskej vakcíny. Pavlík sa inšpiroval hoaxami na internete a sociálnych sieťach, ktoré neraz v priebehu deja filmu cituje. Tam našiel dostatok podnetov, aby zostavil sumár akcií, ktoré reprezentujú Ľubošove konanie, zmýšľanie a názorové pozadie. Napriek tomu, že ide o hyperbolizovanú fikciu, vety a myšlienky, ktoré vo filme odznejú, poznáme, pretože sme ich už sami zachytili v médiách a vo vyjadreniach politikov alebo našli na internete.

Medzi sestrou, dcérou i Ľubošom často dochádza k názorovým sporom a treniciam. V tomto smere Pavlík poukazuje na výchovný aspekt, kedy deti nekriticky preberajú názory od ľudí zo svojho bezprostredného okolia. V tomto smere vyhráva pri vplyve na dieťa racionálnejšia sestra, napriek Ľubošovým snahám popierať realitu a interpretovať všetko v duchu konšpiračných teórií, ktorými je posadnutý.

V záverečnom finále zoberie Ľuboš bez vedomia sestry rodičov na výlet do Banskej Bystrice, kde na rozdiel od Rimavskej Soboty prebiehajú vianočné trhy, hoci v oklieštenej podobe. Film končí tým, že Pavlík alias Ľuboš vystúpi z konšpiračného kostýmu a ponúkne divákovi katarziu v podobe ponaučenia. Rodičia, rovnako ako aj Ľuboš, dostanú spoločne Covid. Kým obaja chorobe podľahnú, Ľuboš vyzdravie, ale navždy stratí dôveru svojej sestry. Pavlík podobenstvo ukončuje novým neodolateľným impulzom, ktorý nenecháva v čase slabnúcej pandémie žiadneho konšpirátora chladným. Ďalším vhodným žriedlom pre šírenie hoaxov a konšpirácií po internete sa totiž zo dňa na deň stáva konflikt na Ukrajine.

Neskutočne skutočný film OUCA – (NE)

SKUTOČNÍ PRÍBECH sa momentálne predmieta sporadicky najmä v alternatívnej distribúcii, takže ak ho chcete vidieť, odporúčam sledovať jeho facebookový účet.

P

T

